

Остапович Володимир Петрович,
кандидат юридичних наук,
завідувач науково-дослідної лабораторії ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-9186-0801

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВОДІЯ НАРЯДУ РЕАГУВАННЯ ПОЛІЦІЇ ОХОРОНИ

Статтю присвячено проблематиці дослідження психологічно-правових аспектів професійної діяльності поліцейських підрозділів реагування поліції охорони в контексті реалізації їхніх професійних обов'язків.

Результати дослідження дозволили виявити перелік професійно важливих якостей, якими має володіти водій наряду реагування поліції охорони, а також психологічні протипоказання до оволодіння професією. Отримані дані можливо використовувати під час проведення психологічного добору поліцейських і призначення їх на посади водіїв поліції охорони.

Ключові слова: поліція охорони, водій наряду реагування, загальні та професійні компетентності, індивідуально-психологічні особливості, психограма.

Поліція охорони (далі – ПО) – це складова Національної поліції України (далі – НПУ), на яку покладено завдання щодо надання послуг з охорони власності та громадян. За сучасних умов формування в Україні правової і демократичної держави питання надійного захисту прав і законних інтересів громадян та підприємств (установ, організацій) стають важливою проблемою, яка потребує свого розв'язання. Сьогодні необхідно впроваджувати ефективні механізми охорони майна, яке належить фізичним та юридичним особам, а також життя та здоров'я громадян. Сучасна ПО ефективно виконує свою роботу і динамічно розвивається, виконуючи свої професійні обов'язки щодо захисту майна та життя громадян від злочинних посягань. Поліція охорони, відповідно до Закону України “Про Національну поліцію”, – це єдина в Україні охоронна структура, працівники якої мають визначені законом права та повноваження на озброєну охорону та застосування владних функцій щодо правопорушників [1; 2].

Професійна діяльність водіїв поліцейських нарядів реагування ПО пов'язана з виконанням низки важливих правоохоронних завдань і висуває підвищені вимоги до індивідуально-психологічних особливостей, а також знань, умінь і компетентностей працівників поліції.

Вітчизняні науковці приділили чимало уваги вивченню психологічних аспектів поліцейської діяльності. Цій проблематиці присвятили наукові статті, монографії й посібники Д.О. Александров, В.Г. Андросюк, О.М. Бандурка, В.І. Барко, Л.Ф. Бурлачук, О.В. Землянська, Л.І. Казміренко, П.В. Макаренко, О.О. Євдокімова, Я.Ю. Кондратьєв, Ю.Б. Ірхін, В.С. Медведєв, Т.В. Нещерет, І.М. Охріменко, О.В. Шаповалов, Г.О. Юхновець, С.І. Яковенко та інші [3–10]. У наукових працях авторів розкривається психологічний зміст правоохоронної діяльності, представлені професіограми і психограми професій органів системи МВС.

Серед зарубіжних науковців, які досліджували це питання, слід виділити таких дослідників, як С. Bouchard, W.C. Borman, G.V. Barrett, R. Cochraine, M.D. Dunnett, R.F. Miguel, J. M. Hurd, S.B. Lueke, J.A. Tan, R. Tett, L. Vandecreek та інші. У наукових працях авторів увага приділяється актуальним питанням психології поліцейської діяльності [11–15]. Проте психологічні аспекти діяльності водіїв нарядів реагування поліції охорони натеper вивчені недостатньо.

Тому дослідження психологічних аспектів службової діяльності поліцейських водіїв, психологічного профілю професії необхідні для розробки критеріїв професійного добору під час призначення на посади та є вельми актуальним завданням.

Мета наукової статті полягає у визначенні й узагальненні психологічних і правових аспектів професійної діяльності поліцейських водіїв нарядів реагування поліції охорони.

Узагальнення вимог професії до знань, умінь і компетентностей. Виконання поліцейським-водієм наряду реагування (водієм) службових обов'язків потребує правових і психолого-педагогічних знань, багатьох спеціальних умінь.

Поліцейський-водій має *знати*:

- Конституцію України; акти законодавства, що стосуються діяльності Національної поліції; укази Президента України, постанови Верховної Ради України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, розпорядчі документи Національної поліції України та МВС України, інші нормативно-правові акти, інструктивні та методичні документи, що регулюють діяльність кримінальної поліції; відомчі та міжнародні нормативні документи, що регулюють питання дотримання поліцейськими прав людини; організаційну структуру та особливості діяльності підрозділів Національної поліції;

- місце і завдання Національної поліції України у системі правоохоронних органів; її структуру, принципи, методи правоохоронної діяльності, правове забезпечення;

- методіку оперативно-розшукової діяльності та специфіку її здійснення за напрямом діяльності підрозділу;

- методи аналізу оперативної обстановки на підпорядкованій території;

- спеціальні технічні та інші засоби, що застосовуються під час роботи;

- заходи безпеки, умови та порядок зберігання, правила поводження зі спеціальними засобами, табельною вогнепальною зброєю та боєприпасами;

- порядок застосування й використання в межах своєї компетенції поліцейських превентивних заходів та поліцейських заходів примусу (фізичного впливу (сили), спеціальних засобів, вогнепальної зброї);

- комплекс заходів надання невідкладної (зокрема, домедичної) допомоги особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в беспорядному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я;

- правила ділового етикету та професійної етики;

- види та форми звітності, основні нормативно-правові положення щодо зберігання інформації з обмеженим доступом, оформлення відповідних службових документів;

- правила охорони праці та протипожежної безпеки;

- порядок формування та користування базами (банками) даних Національної поліції України, Міністерства внутрішніх справ України та інших органів державної влади.

Поліцейський-водій має володіти психологічними знаннями і вміннями, які допоможуть йому спілкуватися з громадянами, допитувати правопорушників та свідків подій, запобігати виникненню і вирішувати конфлікти, контактувати з колегами (з патрульної поліції, поліції охорони, спеціальної поліції тощо), протистояти негативному впливу стресових чинників і т. ін.

Окрім правових та психологічних знань і умінь поліцейський-водій має володіти інформацією про оперативну обстановку, прикмети осіб, транспортних засобів і майна, яке знаходиться у розшуку; місця найбільш імовірного вчинення правопорушень, скупчення антисоціальних елементів та осіб, звільнених із місць позбавлення волі; місцезнаходження найважливіших об'єктів органів державної влади й управління в регіоні, підрозділів пожежної охорони, гуртожитків, підприємств, організацій та установ тощо; розташування на території обслуговування вулиць, провулків, прохідних дворів, площ тощо.

Поліцейський-водій має *уміти*:

- працювати з інформацією стосовно об'єктів оперативної уваги;

- володіти комплексом професійно важливих комунікативних умінь, зокрема налагоджувати довірчі стосунки з різними категоріями населення, залежно від ситуації бути референтною особистістю з глибоким розумінням людей, привабливим іміджем і відповідними характерологічними особливостями, здійснювати рольове перевтілення, вміти застосовувати методи психолого-педагогічного впливу на різні категорії громадян;

- самостійно орієнтуватися в оперативній обстановці та приймати законні та виважені рішення;

- організовувати охорону місця вчинення правопорушення, слідів і речових доказів;

- правильно та своєчасно застосовувати і використовувати в межах своєї компетенції поліцейські превентивні заходи та поліцейські заходи примусу (фізичний вплив (силу), спеціальні засоби, вогнепальну зброю);

- аналізувати та планувати свою роботу, вести її облік і звітність;

- правильно оформлювати службові документи;

• надавати невідкладну (зокрема домедичну) допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я [1; 6].

Ключові компетентності поліцейського-водія як працівника поліції [2; 3]:

- відповідальне ставлення до службової діяльності;
- здатність працювати в команді;
- дотримання професійної етики;
- здатність запобігати конфліктним ситуаціям і знаходити шляхи їх розв'язання;
- адаптивність і витривалість;
- самостійність прийняття рішень;
- здатність діяти в нестандартних ситуаціях;
- уміння планувати службову діяльність;
- здатність виокремлювати головне в службовій діяльності й досягати поставленої мети;
- прагнення самовдосконалюватися шляхом набуття нових знань, умінь і навичок.

Загальнопрофесійні компетентності поліцейського-водія як працівника поліції [6; 10]:

- знання основ конституційного права;
- дотримання вимог забезпечення прав і свобод людини та громадянина;
- знання основ антикорупційного законодавства;
- дотримання норм професійної етики;
- дотримання толерантності та принципу недискримінації в роботі;
- здатність ефективно спілкуватися;
- стресостійкість;
- здатність ефективно взаємодіяти з населенням на засадах партнерства;
- дотримання вимог законодавства щодо запобігання та протидії домашньому насильству;
- знання Правил дорожнього руху;
- дотримання положень законодавства про охорону праці та безпеки життєдіяльності;
- знання правових та організаційних основ діяльності Національної поліції України;
- уміння правильно оформляти необхідні службові документи.

Професійне навчання та перспективи кар'єрного зростання в поліції. Професійне навчання складається з первинної професійної підготовки; підготовки у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання; післядипломної освіти; службової підготовки.

Поліцейські, які вперше прийняті на службу в поліцію, з метою набуття спеціальних навичок, необхідних для виконання повноважень поліції, зобов'язані пройти первинну професійну підготовку за відповідними навчальними програмами (планами), затвердженими Міністерством внутрішніх справ України.

Розподіл випускників закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, які навчаються на денній формі навчання за державним замовленням, здійснюється комісіями з персонального розподілу з урахуванням інтересів служби відповідно до набутої випускником кваліфікації, спеціальності та спеціалізації.

Для роботи поліцейським-водієм перевага надається кандидатам, яким присуджено освітній ступінь не нижчий ніж “бакалавр” у галузі знань “Право”.

Післядипломна освіта (спеціалізація, перепідготовка, підвищення кваліфікації, стажування) може здійснюватися безпосередньо в підрозділах поліції або в закладах вищої освіти. Підвищення кваліфікації за напрямом службової діяльності має здійснюватися не рідше ніж один раз на три роки або перед призначенням на посаду.

З метою оцінки ділових, професійних, особистих якостей, фізичної підготовки на підставі глибокого і всебічного вивчення, визначення відповідності посадам, а також перспектив їхньої службової кар’єри проводиться атестування поліцейських-водіїв.

Сенсорно-перцептивна сфера особистості. Отримуючи необхідну інформацію про дорожню обстановку, поліцейський-водій оцінює її, аналізує, моделює різні варіанти, приймає рішення, спираючись на які, діє. Від здатності водія швидко і точно сприймати та переробляти всю інформацію, своєчасно виконувати відповідні дії залежить забезпечення безпеки руху. Постійне спостереження і виконання одночасно чи послідовно як головних, так і другорядних операцій є основною характерною рисою поліцейського-водія. Отже, професія поліцейського-водія висуває підвищені вимоги до сенсорно-перцептивної сфери поліцейського. Він повинен мати високу чутливість зорового (добрий зір і окомір), слухового (добрий слух і здатність локалізувати звуки у просторі), дотикового і нюхового аналізаторів; розвинений вестибулярний апарат, добре орієнтуватися у просторі та часі. У процесі руху водію необхідно оцінювати значну частину простору, який знаходиться перед ним. Провідна роль при цьому належить зоровому сприйманню, яке дає 80 % основної інформації про дорогу і положення автомобіля на ній, про швидкість, напрям руху і його зміни, рухомі і нерухомі об’єкти тощо. Ці оцінки здійснюються з допомогою динамічного окоміру, який формується у процесі діяльності. Добре розвинений динамічний окомір допомагає водію вибрати правильну дистанцію й інтервал між машинами, відчувати габарити своєї машини у загальному потоці транспорту і при русі в обмеженому просторі (в’їзд у ворота, під’їзд до об’єкта тощо).

Важливою професійною якістю поліцейського-водія є оцінка часу, тих чи інших його відрізків. Неточна оцінка часових відрізків призводить до помилкових дій під час виконання певного маневру, наприклад, обгону. Недооцінювання чи переоцінювання швидкості іншого автомобіля, неправильний розрахунок часу, необхідний для обгону, можуть спричинити аварійну ситуацію.

Уміння оцінювати просторово-часові відношення об’єктів середовища руху тісно пов’язані з увагою поліцейського-водія. Увага забезпечує прийом і переробку інформації, допомагає правильно сприймати дорожньо-транспортну обстановку і

адекватно діяти. Такі характеристики уваги, як розподіл, переключення, об'єм, відіграють провідну роль при керуванні транспортним засобом.

Також поліцейському-водію необхідно володіти розвинутими *пізнавальними процесами*. Фахівцеві необхідно мати такі якості *уваги*, як висока стійкість, концентрація, переключення, розподіл і обсяг; здатність фіксувати малопомітні зміни в об'єкті спостереження. Розподіл і переключення уваги разом із зоровими, слуховими і руховими компонентами діяльності поліцейського-водія формують його професійну уважність. Поліцейський-водій має спостерігати за дорогою, її розміткою, поворотами, перехрестями, спусками, підйомами, за дорожніми знаками і сигналами, постійно стежити за іншими транспортними засобами і пішоходами. Крім того, його увагу притягують і об'єкти, які безпосередньо не пов'язані з водінням: будинки, споруди, елементи ландшафту, які знаходяться біля доріг. Однак це не пасивне споглядання, бо поліцейський-водій має в цей час управляти транспортним засобом: стежити за показаннями приладів, маніпулювати пристроями управління, прислуховуватися до роботи двигуна тощо. Отже, його увага перебуває під великим навантаженням і від ступеня її розвитку залежить якість водіння.

У професійній діяльності поліцейського-водія важливе значення має вміння певний час зосереджувати увагу на властивостях і параметрах об'єктів. Особливо необхідно підтримувати стійкість зосередження уваги при одноманітному характері руху на рівній автостраді. Дослідження показують, що при русі у потоці машин з великою швидкістю він менше припускає помилок, бо не може дозволити собі розслабитися в цій обстановці, всі його аналізатори працюють з великим навантаженням. У дорожно-транспортні аварії водій переважно потрапляє, коли ясно, сухо, спокійно. Саме у цій сприятливій обстановці він розслабляється, втрачає здатність до безперервної оцінки ситуації. Тому добре розвинений рівень стійкості зосередження уваги сприяє підтриманню пильності водія під час монотонної роботи.

Професійна діяльність поліцейського-водія наряду реагування пред'являє високі вимоги до рівня *психомоторних властивостей* працівника. Поліцейському-водію необхідно мати достатньо високу швидкість простої реакції та реакції на рухомий об'єкт; високу точність і скоординованість рухів. Важливе значення у діяльності поліцейського-водія має час його сенсомоторної реакції, тобто часовий інтервал між моментом появи сигналу і початком реалізації відповідних дій. Чим менший час, який витрачається на відповідні дії подразника, тим більша швидкість реакції водія. Час реакції навіть в одного й того ж водія не залишається постійним, оскільки залежить від умов руху, суб'єктивного стану самого водія, багатьох інших факторів. Раптове виникнення небезпеки збільшує час реакції, особливо, коли темніє. В експертних висновках нормою вважається час реакції 0,8 сек.

Для управління транспортним засобом необхідні навички у вигляді складних комплексів реакцій: поєднання рухових дій із зоровими оцінками орієнтирів руху дорожньої обстановки. У формуванні рухових навичок маніпулювання пристроями управління певну роль відіграє рівень розвитку точності і координації рухів, що має особливе значення на стадії навчання.

До комплексу пізнавальних процесів (здібностей) поліцейського-водія можна віднести здатність до запам'ятовування, збереження і відтворення різноманітної інформації. У роботі важливе значення має добре розвинена наочнообразна пам'ять, яка забезпечує вивчення правил дорожнього руху, маршрутів, різних дорожніх знаків, інструкцій. Цей вид пам'яті тісно пов'язаний з оперативною пам'яттю, бо водій має швидко запам'ятати поточну інформацію, своєчасно і точно виконати необхідні дії, потім запам'ятати нову інформацію і скоординувати дії. Оперативна пам'ять і оперативне мислення допомагають йому прогнозувати, передбачати зміни у дорожньо-транспортній обстановці, а значить, і допомагають запобігати аварійним ситуаціям. Обстеження поліцейських водіїв за допомогою методики "10 слів" виявило добрий рівень оперативної пам'яті, у першій спробі показник запам'ятовування становив 6,3, надалі він збільшувався у кожній подальшій спробі (7,5; 8,2; 8,7 відповідно) з підсумковим показником 7,3.

Поліцейський-водій повинен мати хорошу оперативну і довготривалу *пам'ять*; високі показники зорової, слухової, рухової словесно-логічної та образної пам'яті; здатність чітко відтворювати інформацію в необхідний момент; спроможність легко запам'ятати словесно-логічний матеріал (терміни, цифри, літери, прізвища); належний рівень пам'яті на зовнішність людини, а також колір, форму, величину, рух та розташування об'єктів; спроможність точно й чітко передавати те, що чув і бачив.

Високі вимоги також висуваються до якостей *мислення*: поліцейському-водію необхідно мати достатньо високу швидкість, гнучкість й оригінальність мислення. Йому необхідні уміння вибирати з великого обсягу інформації ту, що є необхідною для вирішення поставлених завдань; здатність приймати вірне рішення за відсутності необхідної інформації та часу на її обмірковування.

Професія поліцейського-водія наряду реагування висуває певні вимоги до *загальних і спеціальних професійних здібностей* працівників. Так, щодо *загальних здібностей*, дослідження усереднених показників рівня розвитку загальних здібностей за тестом Р. Амтхауера показало, що поліцейським-водіям властивий середній рівень вербального інтелекту (94–99 одиниць IQ), середній рівень невербального інтелекту (101 одиниць IQ). Вивчення креативності (творчого потенціалу) поліцейських показало, що поліцейським-водіям властивий середній і вищий за середній рівень швидкості дивергентного мислення (середній показник 4,2 балів), а також оригінальності мислення (8, 34). Отже, фахівцеві потрібно мати середній рівень вербального та невербального (практичного) інтелекту, середній рівень креативності. Поліцейському – водію також важливо мати здатність передбачати, які об'єкти і у яких випадках можуть становити небезпеку і як можна їй запобігти. Тому фахівець моделює обстановку, перебирає імовірні варіанти, креативно складає модель єдиної загальної картини ситуації.

Спеціальні здібності пов'язані зі здатністю поліцейського-водія володіти уміннями й навичками застосування й використання визначених законом поліцейських заходів примусу.

Професійна діяльність поліцейського-водія потребує від поліцейського також деяких *комунікативних здібностей*. Обстеження за допомогою тесту Лірі показало, що в усередненому профілі поліцейського-водія домінують такі октанти: 1 (до-

мінування) – 8,6 бала, 7 (товариськість, компромісність) – 8,3 бала; 8 (відповідальність) – 7,3 бала, 2 (незалежність, самостійність) – 6,2 бала. Найнижчі показники зафіксовано за октантами 4 (ригідність, підозрілість) – 2,9 бала та 5 (покірність) – відповідно 4,0 бали. Отже, поліцейський-водій здатний встановлювати контакти з новими людьми, впливати на співрозмовника, поєднувати ділові та особистісні контакти, відстоювати власну думку, зацікавлювати інших.

Індивідуально-психологічні особливості. Поліцейський-водій повинен мати *сильний тип нервової системи*, що пов'язано з необхідністю витримувати емоційні навантаження, високу психофізіологічну витривалість і працездатність; високу лабільність нервових процесів. У діяльності поліцейського-водія особливо значуща здатність ефективно діяти у напружених, критичних ситуаціях, коли нерідко існує тільки один варіант для запобігання дорожньо-транспортній пригоді. Наскільки раціонально в небезпечній ситуації буде діяти водій, залежить від його стійкості до різних негативних факторів. Високий рівень вияву емоційної стійкості дає йому змогу діяти швидко, точно і правильно.

Для поліцейських-водіїв характерні декілька типів профілів за результатами виконання тепінг-тесту. Приблизно половина обстежених (45 %) демонструють середньо-сильний тип ВНД, менша частка (9 %) має сильний тип ВНД. Приблизно третина водіїв (35 %) демонструють профіль, характерний для середньо-слабкої нервової системи і лише 11 % респондентів мають слабку нервову систему. Переважна більшість поліцейських-водіїв мають високі (68 %) і середні (28 %) показники лабільності нервових процесів, лише 4 % обстежених мають низьку лабільність.

Аналіз усередненого *мотиваційного профілю* поліцейського-водія дозволяє дійти висновку про те, що працівникам властиве прагнення: 1) високої заробітної плати та матеріальної винагороди, бажання мати роботу з гарним набором пільг та надбавок (41,14); 2) чіткого структурування роботи, наявності зворотного зв'язку та інформації, яка дозволяє оцінити результати роботи (37,8); 3) цікавої та суспільно-корисної праці (середній показник становить 35,60 балів); 4) завоювання визнання з боку інших людей, у тому, щоб цінували їх заслуги, досягнення та успіхи (34,30); 5) добрих умов праці та комфортного навколишнього середовища (30,90); 6) ставити для себе сміливі цілі та досягати їх, бути самомотивованим (29,6); 7) самостійності, автономності та самовдосконалення (29,0).

Також дослідження виявило, що поліцейським-водіям в основному властивий високий рівень *самоактуалізації* (40 % опитаних). Середній рівень демонструють 36 % респондентів, низький – 24 %. За опитувальником Джонса–Крендалла, середній рівень самоактуалізації поліцейських-водіїв становить 43,80 бали з 60 можливих, що є досить високим показником.

Характерологічні особливості. Аналіз усередненого профілю особистості поліцейських водіїв з використанням опитувальника ІТО дозволяє охарактеризувати працівників як людей переважно зі стеничним типом реагування. Інтегративна усереднена оцінка особистісного профілю дозволяє віднести тип профілю до лінійного, розташованого в межах від 4 до 7 балів. Провідними піками в профілі є шкали 1 екстраверсія (6,87 балів), 2 спонтанність (5,65 балів), 8 (лабільність), що дозволяє описувати особистість у характеристиках переважання збудливих

рис і сили нервових процесів. Деяке підвищення цих шкал у профілі свідчить про лідируючий стиль поведінки, здатність до ризику, стійкість до стресових впливів. Особистості поліцейського-водія властиві такі характерологічні особливості, як активність, відповідальність, незалежність, відкритість, комунікабельність, оптимізм, помірна імпульсивність і агресивність. Профіль поліцейського-водія має в своїй конфігурації незначні підвищення за шкалою 4 (5,6 балів), що свідчить про самоконтроль.

Результати тесту Леонгарда–Шмішека виявили відсутність *акцентуації характеру і темпераменту* у поліцейських водіїв. У їхньому усередненому профілі зафіксовані піки за шкалами: 5 (гіпертимність) – середній показник становить 15,30 балів; 1 (демонстративність) – 13,22; 3 (застрягання) – 11,40; 10 (циклотимність) – 10,70. Негативні акцентуації (тривожність, збудливість, дистимічність, емотивність) поліцейським-водіям не властиві.

Емоційно-вольові якості. Поліцейським-водіям властиві: здатність брати на себе відповідальність у складних ситуаціях, об'єктивно оцінювати свої сили і можливості, долати труднощі, вміння “тримати себе в руках” у конфліктних і стресових ситуаціях, діяти рішуче і сміливо в хвилини небезпеки. Для успішного виконання функціональних обов'язків поліцейський-водій має бути здатним до самовладання в конфліктних ситуаціях, емоційної стійкості під час прийняття відповідальних рішень.

За даними досліджень різних авторів, серед особистісних характеристик водіїв виокремлюють: 1) спостережливість, рішучість, спритність; 2) врівноваженість, розсудливість; 3) емоційну зрілість, соціальну пристосованість; 4) сумлінне ставлення до роботи; 5) ініціативність, активність, енергійність; 6) відповідальність, господарність, охайність; 7) обережність, обачливість; 8) витривалість, дисциплінованість.

Як найважливіші для професійної діяльності поліцейських-водіїв експертами виділяються такі індивідуально-психологічні якості (в порядку зменшення значущості): 1) атенційні, 2) вольові, 3) спостереження, 4) комунікативні, 5) психомоторні, 6) сенсорно-перцептивні, 7) мислительні, 8) емоційні, 9) мовленнєві. Серед конкретних рис водіїв експерти виокремлюють (в порядку зменшення значущості): 1) компетентність; 2) порядність; 3) організованість; 4) працьовитість; 5) надійність; 6) рішучість; 7) самостійність; 8) врівноваженість; 9) інтуїція; 10) людяність. У таблиці наведено узагальнену психограму поліцейського-водія.

Узагальнена психограма поліцейського-водія

№	Індивідуально-психологічні характеристики	Параметри, що вимірюються	Психодіагностичні методики	Показники професійної придатності
1	Мозкова активність	Рівень функціональної активності мозку	Методика визначення омега-потенціалу мозку	Величина омега-потенціалу знаходиться в інтервалі 20–40 мВ
2	Психомоторні процеси	Швидкість простої зорово-моторної реакції (ПЗМР)	Методика визначення швидкості ПЗМР	Швидкість ПЗМР не більше 230 мс
		Швидкість реакції на рухомий об'єкт (РРО)	Методика визначення швидкості РРО	середнє значення величини відхилень не перевищує 50 мс

© Ostapovych Volodymyr, 2020

№	Індивідуально-психологічні характеристики	Параметри, що вимірюються	Психодіагностичні методики	Показники професійної придатності
3	Властивості нервової системи	Сила і лабільність нервових процесів	Тепінг-тест	Сильна чи середньо-сильна нервова система (опуклий або помірно низхідний тип кривої працездатності); висока чи середня лабільність нервових процесів (кількість дотиків за 30 с – більше 160)
4	Аттенційні процеси	Особливості розподілу і переключення уваги	Тест Грюнбаума	Час виконання тесту не перевищує 20 с, кількість помилок не більше 2
		Особливості пам'яті	Тест «Запам'ятовування 10 слів»	Висхідний тип кривої запам'ятовування, кількість зафіксованих слів в першій спробі – не менш ніж 6, наприкінці – не менш ніж 8
5	Загальні здібності	Рівень вербального і невербального інтелекту	Тест Амтхауера	Середній або вищий за середній рівень вербального інтелекту (не менше 94 одиниць IQ); середній і вищий рівень невербального інтелекту (не менше 98 одиниць IQ)
6	Особливості творчого потенціалу	Рівень креативності	Тест Меде-Піорковського	Високий чи середній рівень креативності (показник кількості речень – не менше 4; а оригінальності – не менше 5)
7	Комунікативні здібності	Тип міжособистісної взаємодії, лідерський потенціал	Тест Лірі	Показники не перевищують 9 балів. Бажано переважання у профілі октантів: 1 (лідерство), 7 (співпраця), 8 (відповідальність)
8	Особливості характеру й темпераменту	Акцентуації	Опитувальник Леонарда-Шмішека	Відсутність ознак акцентуації (показники не перевищують 16 балів); переважання стеничних рис, контроль поведінки та реагування
		Провідні тенденції	Індивідуально-типологічний опитувальник (ІТО)	Стеничний тип реагування. показники шкал 1–4 – не менше 4 балів, а шкал 5–8 – не більше 7 балів
		Екстраверсія, нейротизм, поступливість, сумлінність, відкритість	Опитувальник великої п'ятірки (ОВП)	Значення нейротизму – не вище 18 балів; поступливості – не вище 38; сумлінності – не менше 35, відкритості – не менше 35

№	Індивідуально-психологічні характеристики	Параметри, що вимірюються	Психодіагностичні методики	Показники професійної придатності
9	Спрямованість особистості	Особливості мотивації	Тест Річі–Мартіна	Поряд зі значущістю заробітної плати – переважання мотивів цікавої і суспільно корисної праці; чіткого структурування роботи, самовдосконалення, визнання
10	Професійно важливі якості	Властивості та ставлення особистості	Опитувальник Ліпмана (<i>оцінка експертів</i>)	Значущість якостей (за рангом): 1) компетентність; 2) порядність; 3) організованість; 4) працьовитість; 5) надійність; 6) рішучість; 7) самостійність; 8) врівноваженість; 9) інтуїція; 10) людяність

Успішне оволодіння професією поліцейського-водія наряду реагування та ефективність подальшої діяльності значною мірою залежать від ступеня сформованості головних *професійно важливих якостей*, що визначається такими ознаками (перераховані за рангом важливості):

1) сильний або середньо-сильний тип нервової системи, високий або середній рівень її лабільності; 2) достатня чутливість аналізаторів (зорового, слухового, дотикового, нюхового); 3) високий рівень розвитку пізнавальних процесів (сприйняття, уваги, пам'яті, мислення); 4) високий рівень психомоторних властивостей (простої реакції та реакції на рухомий об'єкт); 5) високий рівень розвитку спеціальних професійних здібностей; 6) середній або вищий за середній рівень загальних здібностей (вербального і невербального інтелекту, креативності); 7) середній або вищий за середній рівень комунікативних здібностей; 9) високий або середній рівень самоактуалізації та мотивації досягнення; 10) сформованість характерологічних рис (спонтанність, сміливість, екстравертованість, упевненість, оптимізм, наполегливість, самоконтроль, адекватна самооцінка тощо); 11) сформованість емоційно-вольових якостей (здатність долати труднощі, брати на себе відповідальність, емоційна стійкість у стресових ситуаціях);

Рекомендовані для професійної діяльності якісні та кількісні психологічні й психофізіологічні показники:

оптимальний рівень функціональної активності мозку (величина омега-потенціалу знаходиться в інтервалі 20–40 мВ); достатня швидкість простої зорово-моторної реакції (ПЗМР) – не більше 230 мс; достатня швидкість реакції на рухомий об'єкт (РРО) – середнє значення величини відхилень не перевищує 50 мс; сильна або середньо-сильна нервова система (опуклий чи помірно низхідний тип кривої працездатності; висока і середня лабільність нервової системи (кількість дотиків упродовж 30 с – більше 160); достатній рівень розподілу і швидкості переключення уваги (при виконанні тесту Грюнбаума час не перевищує 20 с, кількість помилок не більше 2); достатній рівень оперативної пам'яті (у першій спробі запам'ятовування 10 слів – відтворення не менш ніж 6, в останній – не менш ніж

© Ostapovych Volodymyr, 2020

8 слів); середній рівень вербального інтелекту (не менше 94 одиниць IQ), середній рівень невербального інтелекту (не менше 100 одиниць IQ); високий або середній рівень креативності (показник кількості речень за тестом Меде-Піорковського – не менше 3; показник оригінальності – не менше 7); сформованість комунікативних здібностей (за тестом Лірі, показники октантів 1, 2, 3, 4, 8 у профілі не перевищують 9 балів; показники октантів 5, 6, 7 – нижче 7 балів);

сформованість мотивації (показники самоактуалізації за тестом Джонса–Крендалла – не менше 37 балів); характерологічний профіль стеничного типу – за тестом ІТО, в профілі показники шкал 1, 2, 4, 8 – у діапазоні 5–7 балів; а шкал 3, 5, 6 і 7 – не більше 5 балів; за опитувальником ОВП – показники нейротизму не більше 20 балів, сумлінності і відкритості – не менше 30 балів.

Психологічні та психофізіологічні протипоказання до оволодіння професійною діяльністю (критерії професійної непридатності):

недостатній рівень функціональної активності мозку (величина омега-потенціалу або нижча за 20 мВ, або перевищує 40 мВ); недостатня швидкість ПЗМР – перевищує 230 мс, недостатня швидкість РРО – середнє значення величини відхилень перевищує 50 мс; слабкий або середньо-слабкий тип нервової системи; низький рівень лабільності нервової системи; недостатній рівень розподілу і швидкості переключення уваги (при виконанні тесту Грюнбаума час перевищує 20 с, кількість помилок більше 2); дефекти і порушення діяльності аналізаторів (зорового, слухового, дотикового, нюхового); порушення або низький рівень сформованості пізнавальних процесів (сприйняття, уваги, пам'яті, мислення); низький рівень розвитку спеціальних професійних здібностей; низький рівень будь-якої зі складових інтелектуального потенціалу (вербального інтелекту – менш ніж 94, невербального – менш ніж 98 одиниць IQ); акцентуації характеру і темпераменту (за опитувальником Леонгарда–Шмішека, більше 16 балів за будь-якою шкалою); негативні характерологічні риси: наявність в особистісному профілі ІТО підвищених індексів шкал гіпостеничного типу реагування: 7 (тривожності), 6 (сензитивності), 5 (інтроверсії) – більше 5 балів, підвищені показники шкал стеничного типу реагування: 2 (спонтанності), 3 (агресивності), 4 (ригідності); за опитувальником ОВП показники нейротизму більше 18 балів, сумлінності і відкритості – менше 35 балів; негативні емоційно-вольові якості (конфліктність, побоювання труднощів, нездатність брати на себе відповідальність, емоційна нестійкість у стресових ситуаціях тощо); низький рівень сформованості комунікативних здібностей (за тестом Лірі, показники октантів 1, 2, 3, 4, 8 у профілі перевищують 10 балів; показники октантів 5, 6, 7 перевищують 7 балів; низький рівень самоактуалізації (менше 37 балів за тестом Джонса–Крендалла), домінування мотивів, не пов'язаних зі змістом службової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про організацію службової діяльності поліції охорони з питань забезпечення фізичної охорони об'єктів: наказ від 07.07.2017 № 577. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0989-17> (дата звернення: 20.01.2020).

2. Про Національну поліцію: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41 (від 09.10.2015). СТ.379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 21.01.2019).

© Ostapovych Volodymyr, 2020

3. Барко В.І., Ірхін Ю.Б., Нещерет Т.В. та ін. Професіографічний опис основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України. Київ: РВЦ КНУВС ; ДП “Друкарня МВС”, 2007. 100 с.

4. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии / под общ. ред. А.А. Крылова, С.А. Маничева. СПб: Питер. 2013. 560 с.

5. Бурлачук Л.Ф. Психодиагностика: учебник для вузов. СПб.: Питер. 2008. 384 с.

6. Професіограми за основними видами поліцейської діяльності: наук.-практ. посіб. / В.П. Остапович, І.О. Дубова, В.І. Барко та інші; за заг. ред. проф. В.О. Криволапчука. Київ: ДНДІ МВС України; ФОП Кандиба Т.П., 2018. 244 с.

7. Шапарь В.Б., Тимченко А.В., Швыдченко В.Н. Практическая психология. Инструментарий. Ростов н/Д: Издательство “Феникс”, 2002. 688 с.

8. Собчик Л.М. Психология индивидуальности. СПб.: Изд-во “Речь”, 2003. 624 с.

9. Галян І.М. Психодиагностика: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2011. 464 с.

10. Александров Д.О., Андросюк В.Г., Казміренко Л.І. та ін. Юридична психологія: підручник / за заг. ред. Л.І. Казміренко, Є.М. Моїсеєва. Київ.: КНТ, 2007. 360 с.

11. Bouchard C., Blair S.N., Haskell W.L. Physical activity and health. Champaign: Human Kinetics, 2007. 410 p.

12. Cochraine R.E., Tett R.,L. Vandecreek. Psychological Testing and the Selection of Police Officers A National Survey. Criminal Justice and Behavior, 30(5):511-537 · October 2003.

13. Dunnette M.D., Borman W.C. Personnel Selection and Classification Systems. Annual Review of Psychology. 1979. Vol. 30, No. 1. Pp. 477–525.

14. Gerald V. Barrett, Rosanna F. Miguel, Jennifer M. Hurd, Sarah B. Lueke and James A. Tan. Practical Issues in the Use of Personality Tests in Police Selection. Public Personnel Management Volume 32 No. 4 Winter 2003.

15. John O.P., Naumann L.P., Soto C.J. Paradigm Shift to the Integrative Big-Five Trait Taxonomy: History, Measurement, and Conceptual Issues / O.P. John, R.W. Robins, L.A. Pervin (Eds.). Handbook of personality: Theory and research. New York: Guilford Press, 2008. P. 114–158.

REFERENCES

1. Pro orhanizatsiiu sluzhbovoi diialnosti politzii okhorony z pytan zabezpechennia fizychnoi okhorony ob'ektiv: nakaz vid 07.07.2017 № 577. “On the organization of the police security services on the subject of physical protection of objects: Order from 07.07.2017 No. 577”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0989-17> (date of application: 20.01.2020) [in Ukrainian].

2. Pro Natsionalnu politziiu: Zakon Ukrainy vid 10.12.2015 № 889-VIII. “On the National Police: Law of Ukraine of 10.12.2015 No. 889-VIII”. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2015. No. 40-41 (from 09.10.2015). Article 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (date of application: 21.01.2019) [in Ukrainian].

3. Barko V.I., Irkhin Yu.B., Neshcheret T.V. ta in. (2007) Profesiografichnyi opys osnovnykh vydiv diialnosti v orhanakh vnutrishnikh sprav Ukrainy. “Professiographic description of the main activities in the internal affairs of Ukraine”. Kyiv: RVTs KNUVS; DP “Drukarnia MVS”. 100 p. [in Ukrainian].

4. Praktikum po obshchiei, eksperymentalnoi i prikladnoi psikhologii. “Workshop on general, experimental and applied psychology” / Ed. A.A. Krylova, S.A. Manicheva. SPb: Piter. 2013. 560 p. [in Russian].

5. Burlachuk L.F. (2008) Psikhodiagnostika. “Psychodiagnostics” / Textbook for high schools SPb.: Piter. 2008. 384 p. [in Russian].

6. Profesiogramy za osnovnyimi vydamy politseiskoi diialnosti: nauk.-prakt. posib. “Professional diagrams by main types of police activity”: scientific-practical method. / V.P. Ostapovych, I.O. Dubova, V.I. Barko and others; for the total. ed. prof. V.O. Kryvolapchuk. Kyiv: State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine; FOP Kandyba TP, 2018. 244 p. [in Ukrainian].

7. Shapar V.B., Tymchenko A.V., Shvydchenko V.N. (2002) Prakticheskaiia psikhologiiia. Instrumentarii. “Practical psychology. Tools”. Rostov-on-Don: Publishing House “Pheniks”. 688 p. [in Russian].

8. Sobchik L.M. (2003) Psikhologiiia. “Psychology of personality”. SPb.: Publishing House “Rech”. 624 p. [in Russian].

9. *Halian I.M.* (2011) *Psikhodiagnostyka: navch. posib. "Psychodiagnostics": Educ. tool.* Kyiv: Akademvydav. 464 p. [in Ukrainian].

10. *Aleksandrov D.O., Androsiuk V.H., Kazmirenko L.I.* and others. *Yurydychna psikhohohiia. "Legal Psychology": Textbook / For the General. ed. L.I. Kazmirenko, E.M. Moiseieva.* Kyiv.: CST, 2007. 360 p. [in Ukrainian].

11. *Bouchard C. Blair S.N., Haskell W.L.* (2007) *Physical activity and health.* Champaign: Human Kinetics. 410 p. [in English].

12. *Cochrane R.E., Tett R.L.* (2003) Vandecreek. *Psychological Testing and the Selection of Police Officers A National Survey.* *Criminal Justice and Behavior*, 30(5):511-537 • October 2003. [in English].

13. *Dunnette M.D., Borman W.C.* (1979) *Personnel Selection and Classification Systems.* *Annual Review of Psychology*. Vol. 30, No. 1. P. 477–525. [in English].

14. *Gerald V. Barrett, Rosanna F. Miguel, Jennifer M. Hurd, Sarah B. Lueke and James A. Tan.* (2003) *Practical Issues in the Use of Personality Tests in Police Selection.* *Public Personnel Management Volume 32 No. 4 Winter 2003.* [in English].

15. *John O.P., Naumann L.P., Soto C.J.* (2008) *Paradigm Shift to the Integrative Big-Five Trait Taxonomy: History, Measurement, and Conceptual Issues // O.P. John, R.W. Robins, L.A. Pervin (Eds.). Handbook of personality: Theory and research.* New York: Guilford Press. P. 114–158 [in English].

UDC 159.9:351.74

Ostapovych Volodymyr,Candidate of Juridical Sciences, Chief of the Research Laboratory,
State Research Institute MIA of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF THE DRIVER'S ACTIVITY OF THE SECURITY POLICE RESPONSE TEAM

The article is devoted to the problem of research of psychological and legal aspects of professional activity of police units of the police response of the guard in the context of their professional duties. With the use of methods of theoretical analysis and generalization of scientific and methodical literature, observation, questionnaires, psychological diagnostics, mathematical statistics, experiment, the article deals with the theoretical foundations of the study of professional activity of a driver attire response police guard, the requirements for its general and professional competence. Based on a large-scale experimental study involving more than 300 police officers from different regions of Ukraine, the main components of the psychogram of a driver's response unit have been developed. It has been established that the professional activity of the drivers of police response equipment is connected with the performance of a number of important law enforcement tasks and imposes increased requirements to the individual and psychological peculiarities, as well as knowledge, skills and competencies of police officers. The article highlights the requirements of the profession to the knowledge, skills, key and general professional competencies of police officers, reveals the conditions for professional training and prospects for career development of drivers.

Also presented are the requirements for the sensory-perceptive sphere, cognitive processes, general and special abilities, communicative features and the most important individual psychological features of specialists (character, temperament, etc.). The

© Ostapovych Volodymyr, 2020

structure of police motivation for professional activity is revealed, as well as the results of expert evaluation of the most important professionally important qualities of the drivers of security police response teams. The generalized psychogram of the specialist is presented in the form of a detailed table.

The results of the study revealed a list of professionally important qualities that should be possessed by a driver of a police security response, as well as psychological contraindications to mastering the profession. The data obtained can be used for psychological selection of police officers and their assignment as police guard drivers.

Keywords: security police, driver of the response team, general and professional competence, individual psychological features, psychogram.

Отримано 17.02.2020